

HALÁLBÜNTETÉS, TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS ÉS ALTERNATÍV BÜNTETÉSEK

Absztrakt

A tanulmány a magyar büntetési rendszer hagyományaival, jelen helyzetével és jövőbeli irányjaival foglalkozik. Első körben röviden a halálbüntetés kérdéskörét vizsgálja, középpontba állítva a nemzetközi szabályozást, amely biztosítja, hogy Magyarországon ne lehessen többé halálbüntetést kiszabni. Ezt követően a halálbüntetés helyett létrehozott jogintézmény, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kerül górcső alá, különös tekintettel az új jogintézményként bevezetett kötelező kegyelmi eljárásra. Végül pedig a szerző -a tanulmány tetemesebb részében- a szabadságvesztésre, mint tipikus büntetési nemre alkalmazandó alternatívák feltárásával foglalkozik, sorra véve a magyar szabályozásban megjelenő alternatív megoldásokat, szankciókat és diverziós lehetőségeket. A szerző célja, hogy rámutasson a magyar büntetési rendszer hibáira, a széles körben alkalmazott szabadságvesztés büntetés hátrányaira és hogy felhívja a figyelmet az Európa szerte már elterjedt és bevált alternatív lehetőségekre.

Kulcsszavak: halálbüntetés, tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, kötelező kegyelmi eljárás, alternatív szankció, reintegrációs őrizet, vádemelés elhalasztása, feltételes szabadságra bocsátás, pártfogó felügyelet, közérdekű munka, jóvátétel, pénzbüntetés.

ELŐSZÓ

Az állam büntetőhatalmának nincs joga életet elvenni. Alkotmányos jogállam nem akasztat!

(Szabó András)²

„A halálbüntetés kérdését Magyarországon napirenden kell tartani.” – hangzott el Orbán Viktor, Magyarország miniszterelnökének nagy port kavaró kijelentése. Véleménye szerint erre azért lenne szükség, mert az ez idáig bevezetett három csapás intézménye és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés nem érte el a kívánt hatást, nem jelent elég erős visszatartó erőt a bűnelkövetők számára.

A halálbüntetés kérdése általában igen súlyos, akár többszörösen is minősülő, erőszakos, élet elleni bűncselekmények elkövetése esetén vetődik fel a közvélemény berkeiben, mondván: megérdemelné! A társadalom megítélése rendkívül punitív, amelyre ezen belül is a punitív-represszív³ altípus a jellemző, vagyis számukra az áldozat szenvedése számít a morális alapnak, ehhez képest az elkövető számára legalább azonos, vagy annál nagyobb mértékű szenvedés okozását szorgalmazzák. Az ősi Talio-elv legfőbb támogatói pártolják a halálbüntetést, a hosszadalmas szabadságvesztés büntetéseket, az elítélteken alkalmazott fizikai erőszakot, fenyítést a szenvedés kiváltása érdekében. Nem hisznek a bűnelkövetők megváltoztathatóságában, számukra a büntetés legfőbb célja a megtorlás, a represszió, valamint a társadalom védelme a speciális prevenció keretében az újabb elkövetéstől.⁴

Éppen ezért nem meglepő a nemzetközi egyezményekben lefektetett azon szabály, hogy a halálbüntetés kérdéséről népszavazással nem lehet dönteni. Ennek hátterében a társadalom punitív-represszív beállítottsága áll, félő ugyanis, hogy a szavazók többsége a halálbüntetés visszaállítása mellett tenné le voksát. A jogalkotók a társadalmi megítéléssel szemben ennél felvilágosultabb, modernebb nézeteket vallanak. Ez az ún. hu-

¹ Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar jogász szakos hallgatója, aki tanulmányával a Batthyány Lajos Szakkollégium Batthyány-esszépályázatán harmadik helyezést ért el.

² 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

³ NELLIS, MIKE: Electronic monitoring, satellite tracking and the new punitiveness in England and Wales, in JOHN PRATT; DAVID BROWN – MARK BROWN (et al.): *The New Punitiveness Trends, theories perspectives*, 2005, New York, 178. o.

⁴ LÉVAY MIKLÓS: A „punitivitás” fogalma, koncepciója és a fogalom változatai a kriminológiai (pönológiai) szakirodalomban, in BORBÍRÓ ANDREA – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS (et al., szerk.): *A büntetőhatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz*, 2014, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 315. o.

manista-rehabilitációs⁵ megközelítés, mely alapján az alkalmazott erőszak csupán a „szükséges rossz” egy magasabb morális cél, a társadalom védelme érdekében, a büntetés elsődleges célja pedig az elítélt átnevelése, rehabilitációja, végső soron pedig a társadalomba való reintegrációja. Ebbe a felfogásba a halálbüntetés nem fér bele, hiszen a büntetés célja nem valósulhatna meg.

1. A HALÁLBÜNTETÉS TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

A halálbüntetésnek –eltörlését megelőzően – Magyarországon hosszú időkre visszanyúló hagyománya volt, csak úgy, mint világon mindenütt. Minden nagyobb jogi kódexünk, kezdve Szent István törvényeitől a Csemegi-kódexig bezárólag, halállal rendelt büntetni egyes magatartásokat. Az, hogy mi számított „halállal járó véteknek” koronként eltérő megítélés alá esett. A bűnök rangsorolásának, a jó és rossz megkülönböztetésének alapja a keresztény és zsidó kultúrkörökben a Biblia volt, amely jelenleg is az erkölcsi alapokat jelenti a társadalom és a jog számára. Ezen túlmenően a bűncselekmények besorolása az alapján történt, hogy az adott cselekmény a közérdek szolgálata és a társadalomra veszélyesség (társadalmi károkozás) skáláján melyik végponthoz állt közelebb. A kettő közti „szürkezónában” az egyes cselekmények megítélése pedig eseti körülménytől függően (pl.: hely, idő, politikai és gazdasági helyzet, erőviszonyok) került egyik végponthoz közelebb vagy éppen távolabb,⁶ így folyamatosan változtatva a kriminalizáció-dekriminalizáció körét. Könnyen előfordulhatott tehát, hogy egyes cselekményeket egy időszakban halállal sújtottak, míg néhány évtizeddel később már nem volt büntetendő sem.

Az eltörlését megelőző negyed évszázadban a halálbüntetések száma jelentősen visszaesett, utolsó évtizedekben az emberölés minősített eseteire szabták ki, majd végül az Alkotmánybíróság 23/1990. (X.31.) határozatával végleg és visszavonhatatlanul eltörlötte. Legfőbb érvük volt az élethez és emberi méltósághoz való alapjog tiszteletben tartásának kötelezettsége, még az állam számára is, amely önkényesen nem vehető el senkitől sem. Az önkényes elvétel további magyarázatot igényelhet. Mi számíthat önkényesnek? Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) értelmezése alapján a halálbüntetés állami elrendelése annak minősül, azonban a jogos védelem elfogadható, hiszen abban az esetben az élet kioltása arányos egy másik élet védelmével. Ehhez hasonlóan az AB elfogadhatónak tekintette a fegyveres szervek, ill. katonai erők általi löfőfegyverhasználat halálos végkimenetelét, feltéve hogy az nem az élet kioltására irányul és a cél elérése más módon nem valósítható meg.⁷

2. A HALÁLBÜNTETÉS NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁSÁNAK PILLANATKÉPEI

Az AB joggyakorlatán túlmenően léteznek Magyarországra nézve kötelező nemzetközi jogi normák, melyek szintén garantálják, hogy ne lehessen halálbüntetést kiszabni. Ezek olyan nemzetközi jellegű kötétségek, melyek felrúgása a rendszerváltás óta elért fejlődésben, valamint a modern, abolicionista Európába való beilleszkedésben való visszavetést jelentenék országunk számára. Jelenleg a halálbüntetéssel kapcsolatban három nagy nemzetközi egyezmény hatálya terjed ki hazánkra.

Az *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (EJEE), amely 1950. november 4-én kelt Rómában az Európa Tanács égisze alatt. A szerződés az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szól, Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdették ki. Az egyezményhez a későbbiekben számos kiegészítő jegyzőkönyvet fűztek, melyek közül az 1983-ban kiadott 6. kiegészítő jegyzőkönyv megtiltotta az aláíró országoknak a halálbüntetés békeidőben való alkalmazását, majd a 2002-ben kiadott 13. kiegészítő jegyzőkönyvvel véglegesen, minden körülmények között megtiltották a halálbüntetés kiszabását. Ez a következőképp rendelkezik: „A halálbüntetést el kell törölni. Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”⁸

Szintén tilalmazza a halálbüntetést a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (PPJNE) is, melyet az ENSZ közgyűlése 1966. december 16-án fogadott el, ehhez Magyarország 1974. január 17-én csatlakozott. Az egyezményvel egyidejűleg elfogadott Első Fakultatív Jegyzőkönyv tartalmaz rendelkezéseket a halálbüntetéssel kapcsolatban: A jegyzőkönyv kimondta, hogy „Minden emberi lénynek veleszületett

⁵ NELLIS: i. m. 179. o.

⁶ IRK FERENC: *Kétkedő kriminológia, A rizikótársadalom kriminálszociológiája*, 2012, Bíbor Kiadó, Miskolc, 178. o.

⁷ 46/1994. (X. 21.) AB határozat, 8/2004. (III. 25.) AB határozat.

⁸ EJEE, 13. kiegészítő jegyzőkönyv.

joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell. Senkit sem lehet életétől önkényesen megfosztani.”⁹ Ezt a rendelkezést az 1989. december 15-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyv tovább szigorította: „A jelen Jegyzőkönyv részes államainak joghatósága alá tartozó személyeken nem szabad halálbüntetést végrehajtani.”¹⁰ Magyarországon az egyezmény rendelkezéseit 1994. május 24-től kell alkalmazni, azonban csak 1995. évi II. törvénnyel ratifikálták és 1995. március 2-ától hatályos.

A harmadik ilyen dokumentum az *Európai Unió Alapjogi Chartája*, amely nemzetközi kötelezettséget ró hazánkra a halálbüntetéssel kapcsolatban. Ezt egy Konvent dolgozta ki, amely a résztvevő kormányokból, az Európai Bizottság 1-1 tagjából és az Európai Parlament tagjaiból állt össze. A szerződés az Európai Unió alapvető értékeit tartalmazza, amelyet a tagállamok 2000. december 7-i Nizzai csúcstalálkozón írtak alá. A Chartát 2007. december 13-án másodszor is kihirdették, azonban csak 2009. december 1-jén, a Lisszaboni Szerződéssel együttesen lépett hatályba, amikor is az alapszerződésekkel azonosan vált kötelező hatályúvá. A Charta 2. cikke rendelkezik az élethez való jogról, mely szerint: „Mindenkinek joga van az életre. Senkit nem lehet halálra ítélni vagy kivégezni.”¹¹ Magyarország Alaptörvényének alapjogi katalógusának kialakítása során is ezen egyezményt vették alapul.

3. A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS, MINT A HALÁLBÜNTETÉS ALTERNATÍVÁJA?!

Amennyiben Magyarország mégis úgy döntene, hogy mindezek ellenére visszaállítja a halálbüntetést, akkor az egyezményeket létrehozó nemzetközi szervezetek mindegyike szankcionálná ezt, amely be nem látható gazdasági és politikai következményekkel járna.

Mi a teendő tehát azokkal az elítéltekkel, akik a közvélemény szerint megérdemelnék a halálbüntetést? Akiket teljes mértékig és hosszú időre el kell különíteni a társadalomtól annak védelme érdekében, akiknek átnevelésére és a társadalomba való visszailleszkedésére vajmi kevés esély van? A halálbüntetés helyettesítésére alakították ki a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (a továbbiakban: TЭСZ) intézményét.

A különbség a „klasszikus” életfogytig tartó szabadságvesztéshez képest, hogy míg ez utóbbinál lehetőség van feltételes szabadságra bocsátásra (legalább 25, legfeljebb 40 év elteltét követően), addig a TЭСZ esetében ennek lehetősége teljességgel kizárt. A Büntető Törvénykönyv konkrét bűncselekményeket sorol fel, melyek esetén tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabható ki.¹²

A jogalkotó úgy vélte, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés lehetősége nem jelent elegendő visszatartó erőt a visszaeső elkövetőkkel szemben, így bevezették az ún. „három csapás” intézményét, melynek eredményeként a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét az életfogytig tartó szabadságvesztésnél ki kell zárni. Magyarországon a három csapás két fajtája jött létre: az erőszakos többszörös visszaesés és a bűnhalmazat egyes eseteiben alkalmazott változata.¹³

Ez előbbi azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekményt erőszakos többszörös visszaesőként követi el, vagyis három alkalommal befejezett, személy elleni erőszakos bűncselekményt követ el, vagy azokat bünszervezetben követi el.¹⁴

A halmazati típus pedig akkor alkalmazandó, ha a bűnhalmazatban lévő cselekmények közül legalább három, különböző időpontban elkövetett, befejezett, személy elleni erőszakos bűncselekmény, ez esetben a legsúlyosabb bűncselekmény büntetési tétele a kétszeresére emelkedik. Ha az így felemelt felső határ a 20 évet meghaladja, illetve ha a halmazatban álló bűncselekmények valamelyike életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, akkor életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.¹⁵ A halmazati három csapás a szó szoros értelmében tehát nem tekinthető „valódi három csapásnak”, hiszen nem TЭСZ-t, csupán életfogytig tartó szabadságvesztést rendel kötelezően kiszabni. Ennek oka, hogy az AB az ebben az esetben kötelezően alkalmazandó tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést alkotmányellenesnek tartotta.¹⁶ Szerin-

⁹ PPJNE Első Fakultatív Jegyzőkönyv 6. cikk 1. pont.

¹⁰ PPJNE Második Fakultatív Jegyzőkönyv 1. cikk 1. pont.

¹¹ Európai Unió Alapjogi Charta, 2. cikk (1)-(2) bek.

¹² A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 44. § (1) bek.

¹³ MÁROK SOMA: *Gondolatok a három csapásról*, elérhető: <http://www.arsboni.hu/gondolatok-a-harom-csapasrol.html>, (2015.07.20.).

¹⁴ Btk. 44. § (2) bek.

¹⁵ Btk. 90. § (2) bek.

¹⁶ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat.

tük ugyanis ez sérti a jogbiztonság és az alkotmányos büntetőjog alapelveit, valamint elveszi a bíróságtól a mérlegelés és egyéniesítés jogát és lehetőségét az ügyek eldöntése során.

Kriminológiai-pönológiai értelemben a TÉSZ lényegében nem sokban különbözik a halálbüntetéstől,¹⁷ az elkövető reszocializációja, mint funkció teljes egészében kiesik, „csupán” nem kerül sor a fizikai megsemmisítésre. A halálbüntetésnél az egyik fő érv az emberi élet és az ettől elválaszthatatlan emberi méltóság helyrehozhatatlan megsemmisítése volt, miért lenne ez másképp abban az esetben, ha az embert egész hátralévő életére bezárják? Nevezhetjük ezt tehát egy határozatlan idejű halálbüntetésnek is, azzal a plusz hátránnyal, hogy elképesztő összegeket emészt fel az elkövető elszállásolása, étkeztetése, eltartása az elítélt haláláig. Nem is említve ezzel azt a hatalmas terhet, amit ezzel az egyébként is túlterhelt büntetésvégrehajtási rendszerre rónak azok az elítéltek, akiket úgy kell éveket, évtizedekig fogva tartani, hogy azzal semmi eredmény nem érhető el.

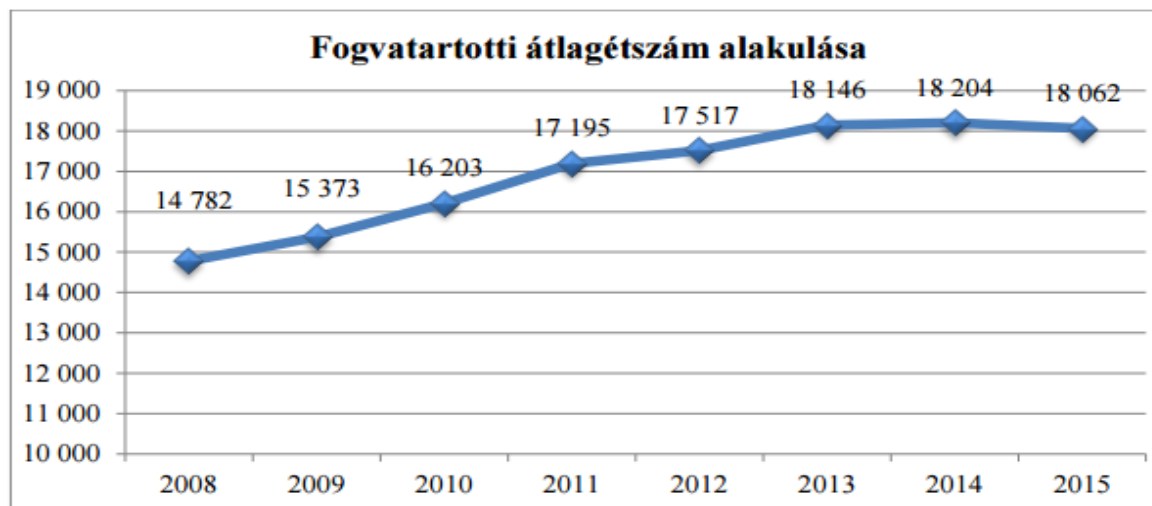
Mi értelme a börtönök nevelési funkciójának egy olyan személy tekintetében, aki soha többé nem illeszkedhet vissza a társadalomba? Nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy a büntetésvégrehajtási intézetek eleve kevés szabad helyeit a társadalom számára végső soron „haszontalan” emberek foglalják el hosszú időre azok előtt az elítéltek előtt, akiknek szükségük lenne az átnevelésre és rehabilitációra, hogy ismét a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak.

Éves átlagléttszámok és éves átlag telítettség (2014)					
Országos bv. intézetek			Megyei bv. intézetek		
	Éves átlag létszám	Átlag-telítettség		Éves átlag létszám	Átlag-telítettség
<i>Állampusztai O.Bv. Intézet</i>	1 114	136,9%	<i>Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet</i>	295	123,9%
<i>Balassagyarmati Fegyház és Börtön</i>	531	165,4%	<i>Baranya Megyei Bv. Intézet</i>	218	127,5%
<i>Budapesti Fegyház és Börtön</i>	1 556	163,3%	<i>Békés Megyei Bv. Intézet</i>	115	133,7%
<i>Kalocsai Fegyház és Börtön</i>	382	159,2%	<i>Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet</i>	485	144,8%
<i>Közép-dunántúli O.Bv. Intézet</i>	1 352	141,3%	<i>Fővárosi Bv. Intézet</i>	1 688	156,4%
<i>Márianosztrai Fegyház és Börtön</i>	719	161,9%	<i>Győr-Moson-Sopron M.Bv. Intézet</i>	187	118,4%
<i>Pálhalmai O.Bv. Intézet</i>	1 580	136,1%	<i>Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet</i>	291	164,4%
<i>Sátoraljaiújhelyi Fegyház és Börtön</i>	418	158,9%	<i>Heves Megyei Bv. Intézet</i>	215	170,6%
<i>Sopronkőhidai Fegyház és Börtön</i>	766	148,4%	<i>Jász-Nagykun-Szolnok M.-i Bv. Intézet</i>	242	172,9%
<i>Szegedi Fegyház és Börtön</i>	1 604	132,6%	<i>Somogy Megyei Bv. Intézet</i>	188	145,7%
<i>Szombathelyi O.Bv. Intézet</i>	816	102,0%	<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet</i>	208	146,5%
<i>Tiszalöki O. Bv. Intézet</i>	778	111,1%	<i>Tolna Megyei Bv. Intézet</i>	130	134,0%
<i>Váci Fegyház és Börtön</i>	842	161,3%	<i>Veszprém Megyei Bv. Intézet</i>	256	129,3%
<i>Fiatalkoriúk Bv. Intézete</i>	864	107,1%	<i>Zala Megyei Bv. Intézet</i>	116	136,5%
Összesen:	13 322	137,2%	Összesen:	4 634	146,6%

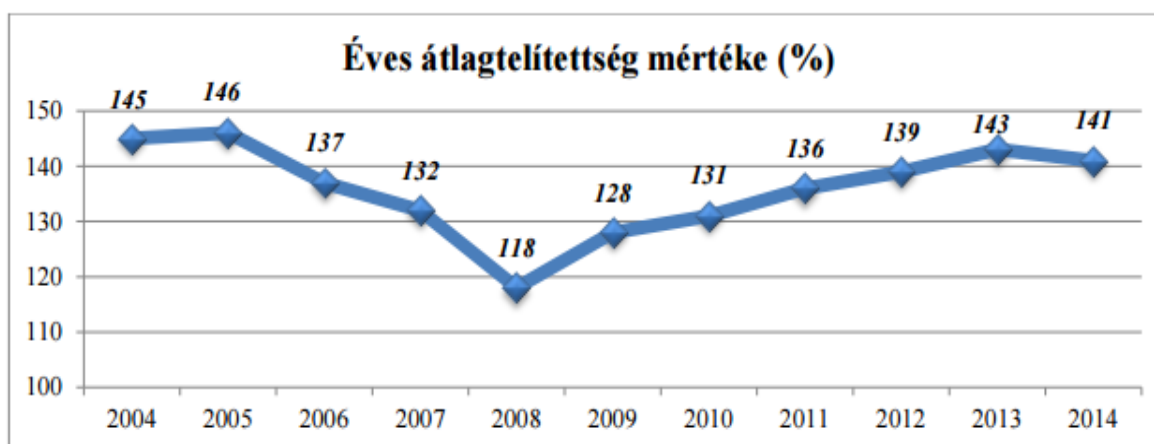
1. táblázat: Éves átlagszámok és éves telítettség 2014-ben.¹⁸

¹⁷ KORINEK LÁSZLÓ: *Kriminológia I.*, 2010, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 438. o.

¹⁸ Forrás: Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 7. o.

1. ábra: Fogvatartotti átlaglétszám alakulása 2008-2015.¹⁹

2. ábra: Éves átlagtelítettség százalékos mértéke 2004-2014.²⁰

A hazai büntetés-végrehajtás helyzetéről a *Magyar Helsinki Bizottság* készített kiadványt 2002-ben „Kettős mérce-börtönviszonyok Magyarországon” címmel, melyben legfőbb problémaként a túlszűfolttságot említették. Nemzetközi elvárások és a hazai szabályok szerint, minden rabra legalább 6 m³ légtérnek, férfiak esetében 3, fiatalkorúak és nők esetében pedig 3,5 m² mozgástérnek kell jutnia.²¹ Ez azonban, mint a fenti táblázatokon jól látható, évek óta nem érvényesül. A jelentésekben és kiadványokban a problémák megoldására azonban nem a férőhelyek növelését és új börtönök építését javasolják, ehelyett inkább új büntetőpolitika kezdeményezését szorgalmazzák, mindezzel új irányba kívánják terelni a jogalkotókat.

Erre ösztönöz az *Emberi Jogok Európai Bírósága* is, amikor is az emberölésért és rablásért elítélt Magyar László indítványára a TÉSZ intézményét egyezményesértőnek nyilvánította, ezzel a szabályok újragondolására kényszerítette a jogalkotót. A Bíróság úgy állapította meg, hogy minden fogvatartottnak joga van ahhoz, hogy bizonyos időközönként, meghatározott szempontok mentén megvizsgálják, hogy indokolt-e még a fogva tartása. A magyar szabályozás tehát azért egyezményellenes, mert nem biztosít még elvi lehetőséget sem a szabadulásra, így az embertelen, megalázó büntetés tilalmába, ezáltal az Emberi Jogok Európai Egyezményébe ütközik.

A Magyar Helsinki Bizottság 2009-ben fordul ezzel kapcsolatban az AB-hoz, ám mivel az AB az ügyben 2012. január 1-jéig nem hozott határozott, így az eljárás megszűnt. Ezt követően kapcsolódott be a Helsinki Bizottság a strasbourgi ügybe Magyar László oldalán.²² A Strasbourgi Bíróság az ügyben 2014 májusá-

¹⁹ Forrás: Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 4. o.

²⁰ Forrás: Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönügyi Szemle*, 2015/1. szám, 8. o.

²¹ KORINEK: *i. m.* 443. o.

²² KUNTZ ZOLTÁN – PANTALI ZOLTÁN: *Sopronkőhida, a legek börtöne*, 2014, Oriold és Társai Kiadó, Budapest, 95. o.

ban hozott ítéletet, amely nem csak erre az elítéltre, hanem a Magyarországon kiszabott minden TЭСZ-esre hatással van, illetve lesz.

4. A KÖTELEZŐ KEGYELMI ELJÁRÁS

Magyarország az ítélet végrehajtásának sajátos módját választotta, ahelyett, hogy megszüntetné a jogsértő jogintézményt, helyette annak kifogásolt elemeit másik jogintézmény bevezetésével kívánja orvosolni. Ez lenne az ún. kötelező kegyelmi eljárás, amely ez idáig csak „elméleti síkon létezik”. Gyakorlati alkalmazására majd csak kb. 25 év múlva kerülhet sor, hiszen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést „csak” 1999 óta szabhatnak ki Magyarországon.

Az eljárást – az elítélt beleegyezésével – hivatalból kell majd megindítani, ha a kiszabott büntetésből legalább 40 év eltelt. Az eljárást egy külön erre a célra létrehozott Kegyelmi Bizottság fogja majd lefolytatni, amelynek 5 tagját a Kúria elnöke jelöli majd ki a büntetőügyekben eljáró bírók közül. A Bizottság feladata a kegyelem jogalapjának, a feltételes szabadságra bocsátás feltételeinek független, szakmai megítélése. Az eljárás során megvizsgálják többek között az elítélt büntetőügyének iratait, az elítélt befogadó környezetéről készített környezettanulmányt, valamint a büntetés végrehajtási intézet által az elítéltről készített dokumentumokat (pl.: az elítélt kockázatértékelését, biztonsági kockázati besorolását, egészségügyi, mentális állapotát tartalmazó iratokat), melyekre a Bizottság döntését alapozza. Akkor dönthetnek a kegyelem javallása mellett, ha a rendelkezésre álló iratok vizsgálata után alapos okkal feltehető, hogy az elítélt törvénytisztelő életmódot fog folytatni és a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Ez a megfelelően indokolt „szakvélemény” köti majd az igazságügyi minisztert, vagyis a köztársasági elnök számára változatlan formában kell, hogy továbbítsa a Bizottság javaslatát. A köztársasági elnöknek a törvény továbbra is szabad kezét biztosít a kegyelem megítélésében, dönthet úgy, hogy az elítéltet azonnal helyezték szabadlábra, de meg is tagadhatja tőle a kegyelmet, vagy pedig dönthet a feltételes szabadságra bocsáthatóság esélyének megadása mellett is, így ha nem is azonnal, de lehetőséget ad az elítélt számára a meghatározott idő elteltével történő szabadulásra. Ha a kegyelmi eljárás az elítélt számára „sikertelenül” zárul, vagyis továbbra is életfogytig tartó szabadságvesztését kénytelen tölteni, akkor az eljárást 2 év elteltével meg kell ismételni.²³

Osztva Strasbourgi bíróság döntésében foglaltakat véleményem szerint sem jó megoldás a problémák orvoslására az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint büntetés. Mindamellettt hogy senkinek sem válik hasznára, vagyis utilitarista szempontból igen drága és a legkevésbé sem hatékony, az sem igazolható, hogy az elkövetett cselekmény éppen a hosszas szabadságvesztéssel lenne ellensúlyozható.²⁴

5. A BÜNTETŐ POLITIKA VÁLTOZÁSAINAK LEHETSÉGES IRÁNYAI

Noll véleménye szerint „A büntetés szükséges rossz, de nem szükséges, hogy csak rossz legyen.”²⁵ Elgondolkodtató felvetés, amely már a 18. században felbukkant Cesare Beccaria „Bűnökről és büntetésekről” c. művében, amelyet sokan a modern büntetőjog alapkövének tartanak. Számos, ma is használatos büntetőjogi alapvetés és értékes gondolatot fogalmazott meg, többek között, hogy az elkövetett bűnt a lehető legkisebb büntetéssel kell sújtani, ami szükséges ahhoz, az a jövőben visszaritasszon. Nagy hangsúlyt fektetett a prevencióra, ami véleményem szerint is a jelenlegi problémák egyik kulcsa lehetne, azonban úgy látom a magyar büntetőpolitikában egyelőre nem ez a meghatározó.

5.1. Külföldi alternatívák a probléma megoldására

2002 decemberében egy brit bíró eltérően közelített a problémához. Egy korábbi elítéltet ismét bíróság elé állítottak egy korábban, az elítélését megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt. Korábbi büntetését már letöltötte, tanácsadáson, képzésen vett részt, szabadulása után pedig más egykori bűnözőknek tartott rendszeres tanácsadásokat. S bár a bűnösségét a bíróság megállapította, újabb szabadságvesztésre ítélésének nem

²³ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. CCXL. törvény (a továbbiakban: Bvtv.) 46/A-46/H. §.

²⁴ KORINEK: i. m. 446. o.

²⁵ VÁRI ESZTER: Gondolatok a pártfogó felügyeleti munkáról, in *Háló – A Szociális Szakmai Szövetség hírlevele*, 2004/10. szám, 5. o.

látta értelmét, hiszen annak célját már az előző is elérte, ráadásul bebörtönzése megfosztaná a társadalmat hasznos munkájától, amit más elítéltekkel végez. Megoldásként nem kapott letöltendő büntetést, csupán diverzióra került sor esetében.²⁶

Magyarországon napjainkban hasonló esetet nem tudnék elképzelni, pedig úgy gondolom, a legnagyobb büntetés pont ugyanúgy visszatart, mint a legkisebb. Fel kell ismernünk, hogy a bűnözést pusztán a cselekmény megtorlásával nem tudjuk megállítani, Szabó András szavait idézve: „a bűn társadalmi produktum,”²⁷ azaz az adott társadalmi tényezők határozzák meg, hogy a vizsgált társadalomban milyen mértékű a bűnözés. Az egyes személyek szigorú megbüntetése nem oldja meg a társadalom problémáit, így nem képes megállítani vagy megszüntetni a bűnözést.

Bizonyos esetekben a büntetésnek nincs is hatása a bűnre, vagy csak tovább ront a helyzeten. Vegyük példának az 1920-1933 közötti alkoholtilalom esetét Amerikában. Az államokban zéró toleranciát hirdettek az alkohollal, a fogyasztókkal és a forgalmazókkal szemben az alkohol társadalomveszélyességére hivatkozva. Miért is került akkor a tilalom feloldásra? Azért volt erre szükség, mert az embereket a több mint 300.000 ítélet sem akadályozta meg abban, hogy a tilalom ellenére alkoholt fogyasszanak, így a börtönök alkoholfogyasztókkal, forgalmazókkal voltak tele, miközben óriási bünszerveztek felügyelték az alkoholkereskedelmet a feketepiacon. A hatóságok és a bv. intézetek leterheltek voltak, a társadalomra lényegesen veszélyesebb cselekmények és elkövetők felderítésére már nem volt kapacitásuk. Végző soron a kormányzat felismerte, hogy az alkoholtilalom fenntarthatatlan, elősegíti a törvénytellenes magatartást, így az alkoholfogyasztás dekriminalizációja mellett döntött (az alkohol által okozott társadalmi kár kisebb, mint az alkoholtilalomé).²⁸

Néhány országban szintén ez a folyamat figyelhető meg a kormányok drogpolitikáját illetően, egyre több helyen legalizálják a könnyű drogokat, a marihuánát, hogy nagyobb erővel tudjanak koncentrálni a társadalom számára sokkal veszélyesebb kemény drogokra, illetve egyúttal csökkentse a drog-feketepiac szerepét legalább a könnyű drogok szintjén. A kemény drogokkal és igazán veszélyes cselekményekkel kapcsolatban ez nem járható út.

Az Európai Unió tagállamainak többségében hasonlóan gondolkoznak a büntetőpolitika tekintetében és az ún. kettős nyomtávú büntetőpolitikát alkalmazzák. Ennek a lényege, hogy különbséget tesznek a társadalomra kiemelkedően veszélyes, súlyos és a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetői, valamint a visszaeső és ún. első büntényes elkövetők között.

Míg előbbieknél a hagyományos szabadságvesztés büntetést alkalmazzák, addig az utóbbiak tekintetében különböző alternatív szankcióformák kerülnek alkalmazásra.

Az alternatív szankciók bevezetésére elsősorban azért volt szükség, mert a jogalkotók felismerték, hogy a korábban ezek helyett alkalmazott rövidtartamú szabadságvesztés több negatív hozadékkal jár az elítélt és a társadalom számára, mint amennyi pozitív hatást ezekre végző soron kifejt. Az egyik ilyen indok az volt, hogy a rövid tartam miatt nem lehetséges a tettes reszocializációja, viszont arra kellőképp alkalmas, hogy az elítéltet a különböző börtönártalmak és más elítéltek negatív hatásai, befolyásai ériék. További probléma hogy az elítéltet környezetéből kiszakítjuk, az elveszítheti állását, távollétéből fakadóan családi problémái adódhatnak, ami végül elszegényedéshez, visszaeséshez vezethet, nem is beszélve arról a teherről, amit az egyébként is túlterhelt büntetés-végrehajtási rendszerre feleslegesen rónak.²⁹

A büntetőpolitika átalakulása a II. világháború után vette kezdetét, egymást érték a különböző eszmék és elméletek. Egyrésztől újjáéledtek a régi, klasszicista eszmék és a reszocializációs törekvések, emellett egy másik fejlődési irányt képviselt az ún. viktimológia, amely az áldozatot helyezte az előtérbe. A harmadik meghatározó irányzatot a diverziós elméletek jelentették, ezeket dekriminalizációs törekvésekkel lehet jellemezni, céljuk az elkövető kivonása a büntetőeljárásból. Bár minden elmélet más irányba fordult a megoldást keresve, ám mindenben közös, hogy felismerték a büntetés okozta szenvedés értelmetlenségét és a büntetőpolitika problémáinak megoldását új alternatívákkal kívánták orvosolni.³⁰

A büntető igazságszolgáltatás rendszere az alternatív szankciók megjelenésével teljesen új irányba fordult, amely változások 3 hullámban jelentkeztek Európában.

²⁶ LYONS, LEWIS: *A büntetés története*, 2005, Magyar Könyvklub, Budapest, 184. o.

²⁷ IRK: *i. m.* 340. o.

²⁸ LYONS: *i. m.* 185. o.

²⁹ BARABÁS A. TÜNDE: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*, 2004, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 67. o.

³⁰ Uo. 34-37. o.

Az első alternatív szankciók a 20. század elején, a fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszerének átalakulása során jelentek meg a pártfogó felügyelet (patronázs) és a pénzbüntetés formájában. Ezt követték az 1970-es évekhez köthetően a rövidtartamú szabadságvesztés kiváltására alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés és a közérdekű munka, majd az alternatív szankció rendszer kiteljesedése az 1980-90-es években vette kezdetét, amely folyamat a mai napig nem zárult még le.

5.2. Hazai válaszok a problémára

A magyar szabályozás területén is megjelentek a fejlődő technika vívmányai (pl. a reintegrációs őrizet), de előtérbe kerültek a különféle elterelési formák is, mint a drog-diverzió, valamint a helyreállító igazságszolgáltatás egyéb eszközei (pl.: kárjótétel, mediáció).³¹

Az alternatív szankciók a büntetőjogi jogkövetkezmények skáláján a megrovás és a végrehajtandó szabadságvesztés között helyezkednek el, amelyek célja, hogy az elkövető közösségből történő kiszakítása nélkül, különböző feltételek vagy magatartások előírása révén mégis valamifajta szabadságkorlátozó büntetést eredményezzenek. Működésük kulcsa, hogy minden alternatív szankció mögött ott áll a szabadság elvesztésének valódi lehetősége, így a feltételek betartása elengedhetetlen. Ezeket a szankciókat nevezhetjük közösségi szankcióknak is, valódi ereje a közösség reintegráló erején alapul, a támogatás és a kontroll eszközeinek vegyülése jellemzi.

Az alternatív megoldások a büntetőeljárás különböző szakaszaiban alkalmazhatóak, egyeseket mára bírósági eljárást megelőzően (pl.: mediáció, vádemelés elhalasztása), így jelentősen csökkentve az ügyek számát, amelyek bírósági szakba kerülnek, tehermentesítve ezzel a bíróságokat. Más szankciókat csak a tárgyalási szakaszban szabnak ki, ezek önállóan nevesített szankcióként jelennek meg, mint szabadságelvonással nem járó jogkövetkezmények (pl.: pénzbüntetés, közérdekű munka) és vannak olyan alternatív lehetőségek is, melyek majd csak a szankció-végrehajtás során érvényesülnek (pl.: feltételes szabadságra bocsátás, pártfogó felügyelet, reintegrációs őrizet).

5.2.1. A reintegrációs őrizet

A reintegrációs őrizet, az USA-ban 1980 óta működő elektronikus ellenőrzés hazai változata. Ez az intézmény 2015. április 1-től lehetőséget ad a kisebb súlyú bűncselekmények miatt elítéltek számára, hogy büntetésük utolsó 6 hónapját otthonukban tölthessék. Célja a bv. rendszer terheinek a csökkentése, ám ez az engedmény meghatározott feltételekhez kötött, mely szerint csak azaz elítélt veheti igénybe, (1) aki első büntényes elkövető, (2) nem személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, (3) 5 évet meg nem haladó szabadságvesztésre ítélték és (4) büntetését fogházban vagy legfeljebb börtön fokozatban kell végrehajtani.

Az elítéltek ezzel a kedvezménnyel csak korlátozottan nyerik vissza szabadságukat, ugyanis csak a bíróság által meghatározott házból/lakásból térhetnek vissza és azt csak szigorúan meghatározott esetben hagyhatják el, pl.: munka, oktatás, gyógykezelés. Az őrizet elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazása mellett történik, így kizárólag olyan ház/lakás alkalmas erre, amely folyamatosan rendelkezik elektromos hálózattal és az ellenőrzéshez szükséges adatforgalmi lefedettséggel. Ennek az alternatív megoldásnak az életre hívásában nagy szerepet játszott a bv. rendszer tehermentesítését sürgető, valamint a korábban már említett EJEB határozat és az elítélt reintegrációjának fokozottabb elősegítése is.³²

5.2.2. A vádemelés elhalasztása

A másik alkalmazott alternatíva a vádemelés elhalasztása, melyet Magyarországon 1995 óta alkalmaznak, kezdetekben kizárólag fiatakorúaknál, de 1999 óta felnőtt korúaknál is. Ez esetben az ügyésznek lehetősége van arra, hogy a 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt a vádemelést 1 évtől 2 évig terjedő próbaidőre elhalassza, ha alapos okkal feltehető, hogy ez az elkövető jövőbeli magatartására kedvező hatással lesz.³³ A próbaidő tartamára pártfogó felügyelet és bizonyos kötelezettségek rendelhetők el pl.: a sértettnek okozott kár megtérítése, vagy egyéb módon történő kárjótétel, pszi-

³¹ KEREZSI KLÁRA: A közösségben végrehajtott büntetések; a helyreállító igazságszolgáltatás, in GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ (et. al., szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia*, 2006, Complex, Budapest, 669-670. o.

³² MÁTYÁS FERENC: *Reintegrációs őrizet – új lehetőségek a büntetés-végrehajtásban*, 2015. április 08., Ars Boni jogi folyóirat, elérhető: <http://www.arsboni.hu/reintegracios-orizet-uj-lehetosegek-a-buntetes-vegrehajtasban.html>, (2015.08.06.).

³³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 222. § (1) bek.

chiátriai vagy valamely függőséget gyógyító kezelésen való részvétel. Ha a gyanúsított a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követ el, vagy megsabott magatartási szabályokat súlyosan megszegi, akkor az ügyész vádat emel, ennek hiányában az eljárást megszünteti.

5.2.3. A feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás annyiban hasonlít az előző jogintézményre, hogy az elítélt szintén egy „próbaidőn” vesz részt, amely ha sikertelenül telik el –vagyis ez idő alatt újabb bűncselekményt követ el és szabadságvesztés büntetésre ítélik – akkor a kedvezmény megszűnik. Lényeges különbség azonban, hogy míg az előző esetben „csupán a vádemelés a tét”, a feltételes szabadságra bocsátásnál a már kiszabott szabadságvesztés büntetés tényleges letöltésére kerül sor. A feltételes szabadságra bocsátás lényege ugyanis az, hogy annak ellenére, hogy az elkövető bűnössége megállapításra kerül és az ennek megfelelő büntetést ki is szabják sőt, még a végrehajtást is megkezdik, azonban az elítéltnak mégis lehetősége van az ítéletben előre meghatározott idő elteltével (főszabályként a büntetés 2/3-ad, visszaesőknél 3/4-ed, különös méltánylást érdemlő esetben 1/2-ed részének letöltését követően) szabadlábba kerülni.³⁴ Ez a próbaidő azonos a szabadságvesztés hátralévő részével, de legalább 1 év. A kérdésben a bv. bíró jogosult dönteni, akkor bocsátható az elítélt feltételes szabadságra, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés a hátralévő idő kitöltése nélkül is eléri a célját.

A szabaduló elítélt mellé a bv. bíró pártfogó felügyelőt rendelhet, hogy segítse számára a társadalomba való visszailleszkedést. Ennek érdekében a pártfogó már szabadulás előtt felveszi a kapcsolatot az elítélttel, a későbbiekben pedig segítséget nyújt számára a börtönártalmak, társadalmi előítéletek és az elzárásból fakadó anyagi-szellemi és más jellegű hátrányok leküzdésében.

5.2.4. A pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet 1970 óta létezik Magyarországon, ez egy olyan alternatív intézkedés, amely számos más alternatív szankció sikeres alkalmazásához szükséges. Ők végzik az elkövetők ellenőrzését, segítik társadalomba való beilleszkedését, azonban ez az intézkedés önállóan nem, csak más jogintézményhez kapcsolóan rendelhető el.³⁵ Számos esetben a bíróság/ügyészség megítélésén múlik, egyes esetekben pedig elrendelése kötelező.³⁶ Célja a rendszeres figyelemmel kísérés, a felügyelet tartalmát és szigorát pedig az elrendelt, konkrétan megfogalmazott magatartási szabályok adják. Az elrendelt kötelezettségek és tilalmak tekintetében a Btk. csupán exemplifikatív felsorolást nyújt (71. § (2) bek.), később ugyanis úgy fogalmaz, hogy az egyedi esethez alkalmazandóan más magatartási szabály is előírható (71. § (3) bek.). Egyetlen korlátja csupán, hogy nem jelenthet a törvényi célokkal összeegyeztethetetlen beavatkozást a pártfogolt életébe. A pártfogó felügyeletet az állam erre létrehozott szervezeti egysége, a Megyei Kormányhivatalok Igazságügyi Osztályának Pártfogó Felügyelői Szolgálat látja el.³⁷ A 17/2003. (VI.24.) PM-IM együttes rendelet határozza meg a pártfogó szolgálat szakmai tevékenységének 5 ügycsoportját: környeztanulmány készítése, pártfogó felügyelői vélemény, pártfogó felügyelet, közérdekű munkabüntetés, utógondozás. Mivel a pártfogó felügyelő kontroll és támogató funkciót is ellát munkája során, egyidejűleg van szüksége jogi, igazgatási és szociális ismeretekre és munkaeszközökre. Ha a felügyelő minden igyekezete ellenére a felügyelt személy a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegi, vagy ez idő alatt újabb bűncselekményt követ el, akkor súlyosabb jogkövetkezmények elé néz.³⁸

A pártfogó felügyeletnek létezik egy ún. intenzívebb, ezáltal hatékonyabb formája is, amely abban különbözik a „hagyományos” pártfogó felügyelettől, hogy közérdekű munkára kötelezés, házi őrizet vagy nagyobb számú kezelőprogram kapcsolódik hozzá. A törvény *ex pressis verbis* nem tartalmazza intenzívebb kifejezést, azonban a bíróságnak/ügyészségnek lehetősége van arra, hogy egyszerre több magatartási szabály alkalmazását rendje el.³⁹

³⁴ Btk. 38. § (1)-(3) bek.

³⁵ KEREZSI: *i. m.* 676. o.

³⁶ Btk. 69. § (1)-(2) bek.

³⁷ A pártfogói felügyelet részletszabályait ld.: 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet.

³⁸ Bővebben ld.: a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 314. §.

³⁹ KEREZSI: *i. m.* 679. o.

5.2.5. A közérdekű munka

A közérdekű munka, mint büntetés az elmúlt két évtized sikertörténete Európában. Súlyát tekintve a büntetési rendszer skáláján a szabadságvesztés és a pénzbüntetés között helyezkedik el. Sikerének kulcsa flexibilitásában rejlik, ugyanis az eljárás különböző szakaszaiban, számos formában alkalmazható.

Nyomozati szak	Tárgyalási (bírói) szak						Szankció végrehajtási szak			
	Főbüntetés		Kiegészítő büntetés	Határozott tartamú szv. helyett	KM + kezelési szankció	Pb. átváltoztatása	Kiegészítő szankcióként	Pb. meg nem fizetése esetén	Rövid tartamú szv. helyettesítésére	Felt. szab.-ra bocs. feltételeként
Ügyész	Önállóan	Más szankcióval kombinálva	Pf. vagy felf. szv. mellett							

2. táblázat: A közérdekű munkaszankció alkalmazásának európai gyakorlata az eljárás egyes szakaszaiban⁴⁰

A közérdekű munka büntetés lényege, hogy az elítélt személyi szabadsága a bírósági ítéletben meghatározott munkavégzés kivételével más módon nem korlátozható. Tartamát órákban kell meghatározni, legkevesebb 48, legfeljebb 312 óra mértékben.⁴¹ A munka jellegét – vagyis hogy szellemi vagy fizikai természetű legyen – a büntetést kiszabó bíróság határozza meg, azonban ezen belül munka nemét és helyét a végrehajtás felügyeletéért felelős pártfogói szolgálat határozza meg. Ez oly módon történik, hogy a közérdekű munka végzésére alkalmas munkahelyekről az állami foglalkoztatási szerv foglalkoztatói nyilvántartást készít, amely alapján a pártfogó felügyelet mintegy „kiközvetíti” az elítéltet a munkavégzés valós helyszínére.⁴² A munka tartalmának meghatározásának egyetlen korlátja, hogy olyan munkát kell az elítélt számára meghatározni, melyet – egészségi állapotára és képzettségére tekintettel – előreláthatólag képes lesz elvégezni.

A munkát az elítéltnak hetente legalább 1 napon, heti pihenőnapon vagy szabadidejében, díjazás nélkül, naponta legalább 4 legfeljebb 12 órában kell végeznie, azonban ez hetente összesen sem haladhatja meg a 48 órát. A büntetést az első munkahely jogerős kijelölését követő 2 éven belül végre kell hajtani, amennyiben ez az elítélt önhibájából nem lehetséges, a pártfogó felügyelő jelentést készít, amelyben kezdeményezi az ügyésznél a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatását oly módon, hogy 4 óra közérdekű munka 1 nap fogházbüntetésnek felel meg. Ha végül erre sor kerül, akkor is fontos kiemelni, hogy az átváltoztatott büntetés nem esik a hagyományos szabadságvesztéssel egy megítélés alá. Ez azt jelenti, hogy például nem érvényesülhetnek ez esetben a szabadságvesztés kedvezményei (feltételes szabadságra bocsátás), valamint tartamában a generális minimumnál (3 hónap) is rövidebb lehet.

Szintén igaz ez a pénzbüntetésre is, ahol az átváltoztatást követően is van lehetőség a büntetés kifizetésére, amely az elítélt azonnali szabadon bocsátását eredményezi. Vannak azonban olyan esetek is, amelyeknél az elítélt önhibáján kívüli okból szűnik meg a közérdekű munkabüntetés végrehajthatósága.⁴³

5.2.6. A jóvátétel

A közérdekű munkához rendkívül hasonló alternatív intézmény a jóvátételi munka, amely azonban számos szempontból mégis különbözik a korábban tárgyalt munkabüntetéstől. A lényeges különbségeket a könnyebb átláthatóság érdekében az alábbi táblázattal szemléltetném:

⁴⁰ Uo. 673. o.

⁴¹ Btk. 47. § (1) bek.

⁴² Bvtv. 281. § (2) bek.

⁴³ Bvtv. 289. §.

Közérdekű munka	SZEMPONTOK	Jóvátételi munka
<i>büntetés</i>	rendszerint	<i>intézkedés</i>
<i>kiszabott büntetésként</i>	mikor alkalmazandó	<i>kiszabott büntetés helyett (próbaidő alatt kiszabott kötelező magatartás)</i>
<i>48-312 óra</i>	mértéke	<i>24-150 óra</i>
<i>Igazságügyi Szolgálat választ</i>	munkahely kiválasztása	<i>az elítélt választ meghatározott körből (Btk. 67. § (3) bek.)</i>
<i>ha az elítélt 2 éven belül nem teljesíti, átváltható szv.-re</i>	ha az elítélt a követelményeket nem teljesíti	<i>ha 1 éven belül az elítélt nem igazolja megfelelően (Bvtv. 309. § (4) bek.) a bíróság büntetést szab ki</i>

3. táblázat: Közérdekű munka és jóvátételi munka összehasonlítása.⁴⁴

A jóvátételnek azonban a közösség számára végzett munkán kívül már számos további formáját is ismerjük. A gazdaságosság, az ésszerűség és a büntető igazságszolgáltatásban alkalmazandó humanitás követelményei fokozatosan hívták életre a kárhelyreállító igazságszolgáltatás intézményeit,⁴⁵ amelyek új irányba terelik a hagyományos, ám egyre inkább modernizálódó, büntetőpolitikát. A korábban ismert 2 fő büntetési irányzat – represszív, preventív – mellett immáron megjelent a resztoratív szemlélet is.

Ez a hangsúlyt a büntetés megtorló vagy nevelő jellege helyett a bűncselekmény okozta károk tettes általi kompenzációjára helyezi, célja az elkövető és az áldozat közötti megegyezés létrehozása, olyan elégtétel nyújtása a sértett számára, amelyet ő a sérelme orvoslására olyanként elfogad.⁴⁶ Nagyobb hangsúlyt fektet az áldozat és társadalom érdekeinek érvényesítésére, ezt tükrözik az Európában egyre szaporodó sértett-segítő szolgálatok és ún. áldozatsegély törvények. Az állami áldozatsegítés elméleti alapját az adja, hogy az állam felelősséget érez polgárai iránt, akiket nem képes megvédeni az áldozattá válástól, így segítséget kell nyújtania számukra a bűncselekmény negatív hatásainak feldolgozásában és kijavításában.⁴⁷

A jóvátétel egyik meghatározó formája a kárjóvátétel, amely a bűncselekmény által okozott kár önkéntes megtérítését takarja és magában foglalja az anyagi kompenzációt és az érzelmi kiengesztelési eljárást is. Nem csupán kártérítésről és könnyedén odavetett bocsánatkérésről szól, hanem az elkövető részéről egy megbánási és belátási folyamatot is jelent, amely során a tettes cselekedeteiért a felelősséget az áldozat és a társadalom egésze előtt nyíltan vállalja.⁴⁸

A jóvátétel másik jellegzetes formája annyiban mutat túl a kárjóvátételen, hogy szükségszerű velejárója a kompenzáción túl a felek közötti kibékítés és konfliktusfeloldás. Ez az ún. tettes-áldozat egyezség (a továbbiakban: TAE), más néven közvetítői eljárás, vagy mediáció. A közvetítői eljárás az élet, a testi épség, az egészség, az emberi szabadság, az emberi méltóság, az egyes alapvető jogok, a vagyon, a szellemi tulajdon-jog elleni, illetve a közlekedési, 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás nyomozati szakaszában indítható.⁴⁹

Az eljárást bármely érintett személy kezdeményezheti, azonban lefolytatására csak az elkövető és a sértett együttes beleegyezésével és a tettes bűnösségének önön beismerése esetén van lehetőség. A közvetítői eljárást az ún. mediátor vezeti, szerepe semleges, nem lehet elfogult egyik irányba sem, feladata pedig, hogy felvegye a kapcsolatot a felekkel, majd a találkozás során objektíve koordinálja az egyezséghez vezető folyamatot. Ez történhet direkt, illetve indirekt módon is, míg előbbinél a közvetlenül jelen vannak az érintettek, egymással személyesen beszélnek meg sérelmes ügyüket, addig utóbbi esetben külön-külön találkoznak az eljárást irányító közvetítővel és rajta keresztül jutnak egyezsége.

⁴⁴ Az ábra a szerző saját munkája.

⁴⁵ BARABÁS: *i. m.* 65. o.

⁴⁶ HERCZOG MÁRIA: Szentől szemben a problémákkal és a lehetséges megoldásokkal, in HERCZOG MÁRIA (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel; kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról*, 2003, Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület, Budapest, 18. o.

⁴⁷ BARABÁS: *i. m.* 80. o.

⁴⁸ Uo. 84–85. o.

⁴⁹ Be. 221/A. § (1) bek.

A felek által létrehozott egyezség tartalmát tekintve abszolút képlékeny, teljes egészében felek akarata formálja, így lehet csupán szimbolikus jellegű, de kiterjedhet akár az okozott kár materiális megtérítésére is. Bármilyen legyen az egyezség tartalma, ha a felek bármiben megállapodnak, az büntethetőséget megszüntető ok lehet,⁵⁰ vagy a büntetés korlátlan enyhítését eredményezheti.⁵¹ Ha a mediáció mégsem zárulna sikerrel, vagyis nem sikerül a feleknek békítő egyezségeket kötni, akkor az eljárás során elhangzottak a későbbi bírósági szakaszban bizonyítékként nem használhatóak fel, viszont ha közvetítői eljárás eredményes, akkor a büntető-eljárás ezúton történő megszüntetésével tiszta diverzió valósul meg.

A TAE hatékonyságát tovább növeli, hogy erős speciális prevenciós hatásai is vannak, mivel eljárása során a jogi elemek helyett a pszichológiai elemekre helyezi a hangsúlyt. A mediáció keretében sor kerül szembesítő eljárásra, ami a bűncselekmény elkövetőjére pszichológiailag, az érzelmeiken keresztül hat,⁵² így kialakul benne egyfajta megbánás, szégyenérzet a tettei nyomán, az áldozat helyzetének megismerése együttérzést vált ki benne, ez pedig a későbbiekben komoly hatást fejthet ki magatartására, várhatóan sokkal inkább tartózkodni fog – legalább a hasonló – bűnelkövetéstől.

5.2.7. A pénzbüntetés

A leggyakrabban alkalmazott alternatív szankció a pénzbüntetés. A modern pénzbüntetés a 19. században alakult ki, amikor az elítélt által fizetett összeg már nem a sértettnek lerótt kártérítést jelentette, hanem az állam számára büntetés jogcímen befolyó összeget.⁵³ Elterjedése a 20. század végére tehető, mikor is a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájaként kezdték egyre szélesebb körben alkalmazni.

Jelenlegi büntetőjogunkban ez a szankció egyaránt alkalmazandó önálló főbüntetésként (ez a főszabály) és mellékbüntetésként.⁵⁴ A pénzbüntetés a bíróságnak úgy kell meghatároznia, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyára figyelemmel meg kell állapítania a napi tételek számát – ez 30-tól 540 napig terjedhet – majd az elkövető vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyaihoz és életviteléhez mérten az egy napi tételnek megfelelő összeget, amely legalább 1.000,-Ft, legfeljebb 500.000,-Ft lehet. Láthatjuk tehát, hogy ez a fajta büntetési nem tökéletesen alkalmas az egyéniesítésre, a bűncselekménytől és az elkövető körülményeitől függően 30.000,-Ft-től egészen 270.000.000,-Ft-ig terjedhet a büntetés. A pénzbüntetés kiszabásának korlátját a 25. számú Büntető Kollégiumi vélemény határozza meg, amely szerint pénzbüntetés kizárólag megfelelő jövedelem esetén szabható ki.

A fent hivatkozott BKv. szerint akkor megfelelő a jövedelem a pénzbüntetés kiszabására, ha azt az elítélt – akár csak részletekben, de – képes megfizetni anélkül, hogy ezzel saját maga, vagy tartására szoruló hozzátartozói megélhetését kockáztatná. Ennek megítélésére az elítélt által a nyomozati szakaszban adott vagyoni nyilatkozat szolgált alapot, amelyre valótlanság gyanúja esetén az eljáró bíróság bármikor bizonyítást folytathat. Ha a büntetés végül kiszabásra kerül, annak végrehajtásáért az illetékes törvényszék gazdasági hivatala felelős.⁵⁵

A bírósági eljárás alatt a büntetés egészére kérhető részletfizetés, amelyet az eljáró bíróság – a fentebb említett körülmények vizsgálatát követően – legfeljebb 2 éven belüli havi részletekben engedélyezhet. A végrehajtás keretében az eljáró szerv (a fiatalok kivételével) nem köteles az elmaradt összeg behajtásáról gondoskodni, ez esetben megkeresi az illetékes bv. bírót, aki a pénzbüntetés – vagy annak hátralékos részét – szabadságvesztés büntetésre változtatja át oly módon, hogy 1 napi tétel 1 napi szabadságvesztésnek felel meg. Fiatalok esetében lehetőség van a szabadságvesztésre váltást megelőzően a büntetést közérdekű munkabüntetésre váltani akként, hogy a napi tétel mértékével arányosan a napi munkaidő 2 és 8 óra között kerüljön megállapításra. Ha a későbbiekben ennek szabadságvesztésre való továbbváltása szükséges, akkor az átváltotásnál 2 óra közérdekű munka 1 napi szabadságvesztésnek felel meg. A pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztésre a közérdekű munkabüntetésnél említettek az irányadók.

⁵⁰ Btk. 29. § (1) bek.

⁵¹ Btk. 29. § (2) bek.

⁵² HERCZOG: *i. m.* 19. o.

⁵³ KORINEK: *i. m.* 448. o.

⁵⁴ Btk. 50. § (2) bek.

⁵⁵ Bvtv. 292. §.

ÖSSZEGZÉS

Mint láthatjuk, számos alternatíva lenne a szabadságvesztés kiváltására, de a legnagyobb probléma az, hogy a jelenlegi büntetőpolitikánkban abszolút a szabadságvesztés lett a tipikus büntetési nem. Úgy gondolom, ehelyett nagyobb teret kellene adni a kárhelyreállító igazságszolgáltatásnak, így az alternatív büntetéseknek és nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a bűnmegelőzésre is.

Ha például a szabadságvesztés helyett más jogkorlátozó – akár anyagi, akár speciális kötelező munka, vagy előírt közösségi tevékenység jellegű – szankciót állítanánk a büntetőpolitika centrumába, akkor sokkal jobban lehetne árnyalni a büntetési rendszert is, minőségbeli különbség lehetne a büntetések között. Most az átlagosnak mondható 2-3 év szabadságvesztés kiszabása a jellemző, ehhez képest lehet a büntetés rövidebb vagy hosszabb idejű szabadságvesztés, ill. a végrehajtási fokozattal lehet a képet tovább árnyalni. Végso soron tehát nincs nagy különbség a szigorúbb és enyhébb büntetés között, mindössze néhány hónap, esetleg év.

Véleményem szerint, a megoldás az lenne, ha megváltoztatnánk a „tipikust”. Például ha közérdekű munkát, pénzbüntetést vagy más alternatív szankciót helyeznénk a középpontba és az ehhez képest enyhébb elbírálás alá esők tekintetében egyéb elterelő, javító-nevelő, rehabilitációs szankciók kerülnének kiszabásra, súlyosabb elkövetők, visszaesők esetén pedig továbbra is szabadságvesztés büntetés – és annak eddig ismert „árnyalatai” – lennének alkalmazandók. Így egy sokkal szélesebb spektrumú büntetési rendszer lenne a végeredmény, amely kellőképpen differenciált, a büntetések között nem csak mennyiségbeli, hanem minőségbeli különbséget jelenthetne, így akár a visszatartó erő is erősebb lehet, nem beszélve a gazdasági előnyökről, amelyek a börtönök „felszabadításával” járnának. Véleményem szerint ezekkel a módszerekkel – a pártfogó felügyeleti utógondozás széles körű alkalmazása mellett – a bűnmegelőzésnek is nagyobb szerep juthatna.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- [1] BARABÁS A. TÜNDE: *Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*, 2004, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest.
- [2] HERCZOG MÁRIA: Szemtől szemben a problémákkal és a lehetséges megoldásokkal, in HERCZOG MÁRIA (szerk.): *Megbékélés és jóvátétel; kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról*, 2003, Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület, Budapest, 13–37. o.
- [3] IRK FERENC: *Kétkedő kriminológia. A rizikótársadalom kriminálszociológiája*, 2012, Bíbor Kiadó, Miskolc.
- [4] KEREZSI KLÁRA: A közösségben végrehajtott büntetések; a helyreállító igazságszolgáltatás, in GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia*, 2006, Complex, Budapest, 667–685. o.
- [5] KORINEK LÁSZLÓ: *Kriminológia I.*, 2010, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- [6] KUNTZ ZOLTÁN – PANTALI ZOLTÁN: *Sopronkőhida, a legek börtöne*, 2014, Oriold és Társai Kiadó, Budapest.
- [7] LÉVAY MIKLÓS: A „punitivitás” fogalma, koncepciója és a fogalom változatai a kriminológiai (pönológiai) szakirodalomban, in BORBÍRÓ ANDREA-INZELT ÉVA – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS – PODOLETZ LÉNA (szerk.): *A büntetőhatalom korlátainak megtartása: A büntetés, mint végső eszköz*, 2014, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 315–327. o.
- [8] LYONS, LEWIS: *A büntetés története*, 2005, Magyar Könyvklub, Budapest.
- [9] NELLIS, MIKE: Electronic monitoring, satellite tracking and the new punitiveness in England and Wales, in JOHN PRATT – DAVID BROWN – MARK BROWN – SIMON HALLSWORTH – WAYNE MORRISON (szerk.): *The New Punitiveness. Trends, theories perspectives*, 2005, New York, 167–185. o.
- [10] VÁRI ESZTER: Gondolatok a pártfogó felügyeleti munkáról, in *Háló – A Szociális Szakmai Szövetség hírlevele*, 2004/10. szám, 5–9. o.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK:

- [1] Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), 13. Jegyzőkönyv.
- [2] Európai Unió Alapjogi Chartája.
- [3] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Első és Második Fakultatív Jegyzőkönyv.
- [4] A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény.
- [5] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [6] A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény.

- [7] A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 17/2003. (VI. 24.) PM-IM együttes rendelet.
- [8] 23/1990. (X. 31.) AB határozat.
- [9] 46/1994. (X. 21.) AB határozat.
- [10] 8/2004. (III. 25.) AB határozat.
- [11] 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet.
- [12] 25. számú Büntető Kollégiumi vélemény.

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- [1] MÁROK SOMA: *Gondolatok a három csapásról*, Ars Boni jogi folyóirat 2014. évi pályázatára érkezett cikk, elérhető: <http://www.arsboni.hu/gondolatok-a-harom-csapasrol.html> (2015.07.20.).
- [2] MÁTYÁS FERENC: *Reintegrációs őrizet – új lehetőségek a büntetés-végrehajtásban*, Ars Boni jogi folyóirat, elérhető: <http://www.arsboni.hu/reintegracios-orizet-uj-lehetosegek-a-buntetes-vegrehajtásban.html> (2015.08.06.).
- [3] Fogvatartotti statisztikák, in *Börtönstatisztikai szemle*, 2015/1. szám, elérhető: <http://bv.gov.hu/download/3/c2/f0000/B%C3%B6rt%C3%B6nstatisztikai%20Szemle%202015%201.pdf> (2015.08.01.).